

אבישי דביר

אלול תשע"ח

בסוגיית טעימה פוסלת בציצית

א. בשיטת רש"י מנחות מב ב

ב. בשיטת תוס' בסוגיא הנ"ל

ג. בדברי הספרא ר"פ מצורע

ד. סיכום השיטות להלכה

א. בשיטת רש"י בסוגיא דמנחות מב ב במנחות מב ב אמר ליה אביי לרב שמואל בר רב יהודה הא תכילתא היכי צבעיתו לה אמר ליה מייתין דם חלזון וסמנין ורמינן להו ביורה [ומרתחין ליה] ושקלינא פורתא בביעתא וטעמינן להו באודרא ושדינן ליה לההוא ביעתא וקלינן ליה לאודרא שמע מינה תלת שמע מינה טעימה פסולה ושמע מינה דבעין צביעה לשמה ושמע מינה טעימה פסולה היינו טעימה פסולה היינו צביעה לשמה אמר רב אשי מה טעם קאמר מה טעם טעימה פסולה משום דבעין צביעה לשמה כתנאי טעימה פסולה משום שנאמר כליל תכלת דברי ר' חנינא בן גמליאל רבי יוחנן בן דהבאי אומר אפילו מראה שני שבה כשר משום שנאמר ושני תולעת. עכ"ל הגמרא. ופירש רש"י וסממנים: דרך הצובעים לשרות בגדים בצריך שקורין בייצ"א. וטעמי' ליה באודרא: אודרא מוך וצובעין אותה בתוך אותה קליפה לידע אם תכלת יפה. טעימה פסולה: אם עירה צבע נסיון ביורה (ובצ"ק הגיה אם צבע נסיון ביורה) פוסל את כל היורה. משום שנאמר כליל תכלת: כל תכלת מעין שיהא כל עיקר מראה החלזון בצמר של יהא דבר אחר צבוע בה מתחילתה. אפילו מראה שני שבה: שכבר נצבע בה צמר אחר וזה השני כשר. ושני תולעת: משמע שני דאפילו מראה שני של זהורית קרוי תולעת וה"ה לתכלת דכתיב נמי בההוא קרא. עכ"ל רש"י.

והנה ממה שכתב רש"י שצריך עיקר מראה החלזון משמע להדיא שס"ל דהפסול הוא משום שאין המראה מראה חזק של חלזון וכן הבין בדעתו בחידושים המיוחסים לרשב"א עיי"ש מה שביאר וסיום דבריו וז"ל אבל מפני שאפשר שנוטל עיקר מראה הצבע והנשאר אחריו לא יתן צבע יפה כ"כ לפכך אמרו דטעימה פסלה. עכ"ל ומשמע קצת שטעימה פסולה מדרבנן שמא לא יתן מראה יפה או אפשר דר"ל שפסול מדאורייתא מפני שעשה מעשה הגורם לצבע שאינו יפה כ"כ.

וכ"כ בדעת רש"י בספר קרבן אהרן על הספרא ר"פ מצורע שכתב דלרש"י רחב"ג דאמר כליל תכלת ופסל משום שנבלע עיקר המראה בצביעה ראשונה הוא המ"ד שבתוספתא דבעי זהורית טוב ובתחילת דבריו כתב דר"ל שיהא זיהור הרבה עיי"ש שזה ברור בדעתו אין להאריך בזה. וכן הבין המלבי"ם בביאורו לספרא שם, וכתב דמ"ש טעימה פסולה הוא רבותא שאע"פ שצבע מעט לנסיון נפסל וכ"ש אם צבע הרבה.

וראיתי שבשערי יושר ג' י"ט השיא דברי רש"י לכוונה אחרת על פי דרכו שם ואחר מחכ"ת לענ"ד אין הדברים מתיישבים כלל בלשון רש"י ולא בלשון הראב"ד שאביא בעז"ה לקמן, על כן הראיתיך קמאי ובתראי שהבינו ברש"י דהפסול הוא משום חולשת הצביעה בפעם שניה שנחסר כח החלזון [ומה שהקשה בשערי יושר שם שלא מסתבר שאותו מעט שטעם בו והחזירו ליורה הוא המשלים את מראה החוטים לתכלת כבר יישב זה בחי' המיוחסים לרשב"א דאפשר שנוטל עיקר הצבע ועוד משמע מלשון הראשונים שקפידת התורה שכל כח החלזון שביוורה יהא בצמר ולא יחסר ממנו (עיי' בפ' הראב"ד על הספרא ר"פ מצורע ובבעל העיטור ריש הלכות ציצית),

וא"כ כיון שהחזיר ליורה דם שצבע בו ממילא כח החלזון שביורה חסר דהיה לו לצבוע משהו יותר, ופסול. ובזה מתורץ מה שהקשה השערי ישר אמאי לא בטיל אותו מיעוט הפסול בשאר דם שביורה].

ב. בשיטת התוס' בסוגיא הנ"ל התוס' שם בסוגיא אחר שהקשו על פי' רש"י כתבו ז"ל לכך צ"ל דאפילו מאה פעמים לשמו משמע דכשר דהא כליל תכלת קרינן ביה אבל כשטעם הרי יש צבע שאינו ראוי לתכלת ולכך קרוי מראה שני. עכ"ל. וכבר העירו האחרונים שלשונם סתומה קצת מאי קאמרי הרי יש צבע שאינו ראוי וכו' ובספר קרבן אהרן האריך בדבריהם ופירש דלדעתם הפסול דטעימה הוא משום צביעה שלא לשמה וצבע שאינו ראוי לתכלת ר"ל צביעה שאינה ראויה לתכלת שנתשמש הצבע לצביעה שאינה ראויה שלא לשמה. והסכימו עמו הברכת הזבח וצאן קדשים. אמנם לפי פירוש זה דברי התוס' דחוקים בפירוש הסוגיא כמו שכתב שם הקרבן אהרן (והכריע מחמת זה דלא כתוס') ועוד הקשה בקרן אורה דהא מקור הדין דכליל תכלת הוא בבגדי כהונה ובבגדי כהונה לא מצינו דין צביעה לשמה וכן הקשה בזבח תודה והעלה בצ"ע (ובדבריו שם נדחה מה שתירץ בקרן אורה עייש"ה).

אמנם במעדני יו"ט פירש דברי התוס' בדרך אחר ז"ל כלומר שע"י הטעימה מוכח שיש צבע שאינו ראוי דאל"כ למה טעמיה ואע"פ שנמצא יפה מ" קרא מעטיה כיון דטעמיה ובדקיה לדעת אם הוא יפה. עכ"ל. וכפירוש הזה ממש פירש הקרן אורה וכתב שהוא הנראה לו (אך לא מבואר כ"כ בדבריו אם פירש כן בדעת התוס' או טעמא דנפשיה קאמר) וביאר הקרן אורה לפי זה דריב"ד דאמר טעם שני כשר מכשיר אפילו צבע שדיהה ואינה תכלת הברורה ולכן מכשיר גם אם היה צריך לנסיון (וסיים הקרן אורה ז"ל וגם הלכה זו לא נתבררה אצלי עד יגלה לנו צבע הברור הזה הדומה לרקיע ולכסא הכבוד ועיין בתורת כהנים ובקרן אהרן שם. עכ"ל). אך מלשון רבינו גרשם במנחות שם ורבינו הלל בביאורו לספרא ר"פ מצורע שכתבו כליל תכלת שיהא כולו לשם תכלת נראה דלא כפירוש המעדני יו"ט וקרן אורה אלא כההבנה הפשוטה בתוס'.

נמצא שעל פי פשטות הביאור בתוס' אין להביא ראיה מסוגיין לעניין גוון הצביעה אך הביאור הפשוט מוקשה ודחוק בסוגיא כמו שכתבו האחרונים. ועל פי ביאור המעדני יו"ט מתורצות כל קושיות האחרונים, אך דבריו נסתרים מלשון רגמ"ה ורבינו הלל.

ג. בדברי הספרא ז"ל התורת כהנים ריש פרשת מצורע ושני יכול פיקס תלמוד לומר תולעת אי תולעת יכול אחד מן הצבועין תלמוד לומר ושני הא כיצד זו זהורית טובה יוחנן בן דהבאי אומר ושני תולעת השני שבתולעת ומנין אם טעמה פסלה תלמוד לומר ושני תולעת. עכ"ל הספרא ע"פ נוסחת כת"י רומי. והראב"ד והר"ש גרסו במקום אחד מן הצבועין אחד מן הצבעים ובסוף לשון הספרא גירסתם ושני תולעת ואזוב מה אזוב בתחילתו אף שני תולעת בתחילתו. והנה יש לדון בכוונת הספרא הן בתחילתו במ"ש אי תולעת יכול א' מן הצבועין והן בסופו במה שכתב שטעמה פסלה, וכמו שיתבאר. ומוכרח אני להאריך קצת כי יש בזה כמה חילוקים בגירסאות ובפירוש בין מפרשי הספרא.

כתב הר"ש ז"ל אי תולעת יכול אחד מן הצבעים שבתולעת כגון תכלת הצבוע בדם חלזון ת"ל ושני המשונה בצבעים שאין אחר כיוצא בו וזו היא זהורית טובה שצובעין בכרמ"ז הגירסא כך בספרי צלוני"ל ובספרים שלנו אינו כתוב. עכ"ל הר"ש וכעין זה בפי' הראב"ד. ולשיטתם ילפינן משני שיהיה צבע אדום ולא תכלת או צבע אחר הנעשה מתולעת (והראב"ד כתב שבא לאפוקי גם צמר הצבוע בקלא אילן וצ"ע דזה יש ללמוד מתולעת), וא"כ אין שייכות בין זה למה שסיים הספרא שטעימה פסולה. ואעפ"כ כתבו הראב"ד והר"ש דבמה שכתוב טעימה פסולה אתאן לת"ק דר"י בן דהבאי דהא כיוון שמכשיר ריב"ד אפילו שני שבתולעת כ"ש שמכשיר טעימה

וכדאיתא במנחות מחלוקת ר"ח ב"ג וריב"ד בעניין תכלת וריב"ד מכשיר טעימה מקרא דשני תולעת וה"ה הכא לענין מצורע ות"ק דהספרא הוא רחב"ג דפסל התם טעימה מכליל תכלת והכא לענין מצורע מפי' ליה משני תולעת ואזוב (והר"ש כתב דגם הכא סמך אדרשה דהתם דכליל תכלת, ושני תולעת ואזוב לאו עיקר דרשה הוא).

ובפירוש רבינו הלל לתו"כ שם גרס כגירסת כת"י רומי יכול אחד מן הצבועין ופירש וז"ל אי תולעת יכול אחד מן הצבועין דקא אצטבע בתולעת ת"ל ושני כלומר להכי כתיב ושני תולעת לאשמועין צביעות המשונה והמשובחת בתולעת והיינו זהירות (ובכת"י אוקספורד זהירות) טובה דאית ליה זיהור טוב מצביעות תולעת. עכ"ל. ומבואר מדבריו דהספרא לא אתי לאפוקי שאר צבעים אלא דצריך שיהא צביעה טובה מהתולעת. ואפשר דמחלוקת רבינו הלל עם הראב"ד והר"ש תלויה בגירסא, דהראב"ד והר"ש גרסו יכול אחד מן הצבעים ומשמע שבא לאפוקי צבעים אחרים חוץ מאדום אבל רבינו הלל גרס כגירסת כת"י רומי יכול א' מן הצבועין ומשמע שבא לאפוקי שלא כל מה שנצבע בתולעת כשר.

ובקרבן אהרן אע"פ שגרס א' מן הצבעים פירש כרבינו הלל וז"ל יכול אחד מן הצבעים דקא מצטבע בתולעת ולא חיישין לצבע הראשון שהוא היותר אדום ת"ל ושני כלומר להכי כתיב ושני תולעת לאשמועין המשובח שבתולעת שהוא המראה הראשון והיינו זהירות טובה דאית ליה זיהור הרבה. עכ"ל. והעתקתי הלשון להראות שגרס כהראב"ד והר"ש וגם לפי שיש חילוק בינו לרבינו הלל דרבינו הלל יליף מדכתיב ושני תולעת רק צביעות משובחת ולא למעט מראה שני ובהמשך הספרא במ"ש מנין שאם טעמה פסלה כתב רבינו הלל שיש לגרוס רחב"ג אומר מנין שאם טעמה פסלה שנאמר כליל תכלת ונראה מלשוננו שלא היתה הגירסא הזאת לפנינו אלא גריס הכי מכח הגמרא במנחות, אבל הקרבן אהרן דפירש בת"ק שממעט מראה שני משני תולעת אינו משנה הגירסא בספרא אלא כתב רק כמו שכתבו הראב"ד והר"ש דבסיפא מנין שאם טעמה פסלה אתאן לת"ק.

והנה המעיין בלשון הראב"ד והר"ש יראה הם פירשו את הדרשה דכליל תכלת כרש"י ולא כתוס' כמו שמפורש בלשון הראב"ד וז"ל כליל תכלת דכתיב במעיל משמע כל כח התכלת וכיון דקפיד רחמנא על הצבע של תכלת להביאו בכל כוחו הכי נמי אמרין בתולעת שני כל כח התולעת עכ"ל (ומשמע דר"ל שכל הלימוד מתכלת לתולעת שני הוא ממה שהקפידה תורה על כח הצבע) וכן בדברי ריב"ד כתב שמכשיר אפי' צבע בו תחילה בגד או שום דבר אעפ"י שאינו מן הכח החזק שבו.

וכן משמע בר"ש שהיה לו הו"א לפרש שאף ריב"ד פוסל בטעימה דרשות (ואתיא שפיר הסיפא דמנין שאם טעמה פסלה כוונתה דריב"ד) ומחלוקתו עם ת"ק היא בצביעה דמצוה כגון שצובע ב' פעמים דבזה ריב"ד מכשיר ות"ק פוסל ודחה הר"ש לפירוש זה משום דמשמע במנחות דריב"ד מכשיר אפי' בטעימה דרשות, ומשמע דממ"ש שת"ק פוסל צביעה דמצוה לא חזר בו והיינו כרש"י וכן בדברי הי"מ כתב דמכליל תכלת דרשין כל כח התכלת. ויש לדחות דאם היינו מפרשים דריב"ד פוסל בטעימה דרשות על כרחך היינו צריכים לפרש כרש"י אבל מאחר שא"א לפרש כן הדרינן לפרש כתוס' ובצביעה דמצוה ל"פ, ומה שהביא מדברי הי"מ כל כח התכלת יש לדחות דהיש מפרשים היינו הראב"ד וליה לא ס"ל. וכל זה דוחק אלא המשמעות הפשוטה בר"ש גם כן כרש"י.

[ועיין בפירוש הגר"ח"ק למסכת ציצית (הלכה כ) שכתב שדעת הר"ש והראב"ד כתוס' ופירש שלרש"י איכא למימר שגם סיפא דהספרא אזיל כריב"ד וטעימה פסולה משום שלא לשמה, ואיני יודע איך אפשר לומר כן דהא לשונם מפורש כרש"י. וגם מה שכתב שלרש"י ריב"ד פוסל את הצמר שנטעם משום שלא לשמה הוא תמוה מאד דלא מצינו דין לשמה בצביעת הלשון של זהירות וכמו שהקשו האחרונים על שיטת תוס', וגם הלשון טעמה פסלה משמע שפסל להיורה.]

ובאמת נראה דהראב"ד והר"ש מוכרחים לפרש כרש"י לפי גירסתם בספרא דטעימה פסולה משום שנאמר שני תולעת ואזוב מה אזוב תחילתו אף שני תולעת תחילתו ואם כן צריך תחילת הצביעה ואי אפשר להוציא מזה הדין דתוס' שיהא כל הצבע לשם תכלת, וזה פשוט. אך מרהיטת לשונו של רבינו הלל נראה ברור דס"ל כהתוס' שכתב דדרשין כליל תכלת שיהא כולו לשם תכלת ומשמע להדיא דמטעם לשמה אתינן עלה, ונראה מטעם זה הוצרך רבינו הלל לגרוס בהסיפא דהספרא רחב"ג אומר וכו' שנאמר כליל תכלת דמקרא דמשני תולעת אין יכול ללמוד לפסול טעימה וריב"ד דהכשיר מראה שני לא פליג את"ק דמצריך זיהור טוב דאין מחלוקת רחב"ג וריב"ד בפסול המראה אלא בדיני לשמה.

והקרבן אהרן כתב גם הוא דמשני תולעת לומדים לפסול טעימה וכרש"י. אך אינו צריך להדרשה דשני תולעת ואזוב כי הוא פירש כרבינו הלל דמשני תולעת יליף ת"ק זיהור טוב וא"כ מהאי דרשה גופא יש ללמוד לפסול מראה שני. כמבואר כל זה בלשונו וכעין דבריו פירש המלבי"ם.

והגר"א כתב באדרת אליהו חקת וז"ל ושני תולעת אם נאמר שני הייתי סבור אפילו צבע אדום אחר שלא מהתולעת תלמוד לומר תולעת דווקא הנצבע מהתולעת ואם נאמר תולעת הייתי אומר שכל הנצבע מצבע התולעת שהוא כשר ואפילו מה שנצבע בפעם שלישי ואילך תלמוד לומר ושני צבע השני מן התולעת דוקא לפי שהתולעת בעצמו הוא הראשון והשני הוא צבע השני וזהו דוקא כשר. ועוד למדו חז"ל שטעימה פוסלת ופסולה לפי שאין זה שני אלא שלישי. עכ"ל. ונראה דהוא מפרש כן הדרשה דסיפא דהספרא ושני תולעת לפסול טעימה (ובהגהותיו על תורת כהנים גרס להאי סיפא מנין שאם טעמה פסלה בדברי ת"ק קודם דברי ריב"ד), וגם זה מפורש כדעת רש"י.

המורם מכל הנ"ל דלשיטת הראב"ד והר"ש וגירסתם בספרא מוכח כרש"י דצביעה שניה פסולה וכדמבואר בדבריהם שנקטו כרש"י. וכפירושם וגירסתם נקט גם החפץ חיים בביאורו. וכן לפירוש הקרבן אהרן והמלבי"ם וכן לפירוש הגר"א מבואר כרש"י, ודבריהם אליבא דגירסת כת"י רומי אשר לפנינו.

ורבינו הלל ס"ל כתוס' ותיקן הגירסא בספרא על פי דעתו ומ"מ אע"ג דצביעה שניה לשם תכלת כשרה, דרשין משני תולעת דצריך שיהא זיהור טוב. ונראה פשוט דה"ה לתכלת דהא ילפי מהדדי כמבואר בגמרא ובראשונים ושמא יש לדחות דרך לעניין דיני הצביעה ילפי מהדדי ולא לעניין מראית הצבע והוא דחוק מאד דמהראב"ד משמע דיותר יש ללמוד חוזק הצבע משאר דיני הצביעה.

ד. סיכום השיטות להלכה נמצא דלשיטת רש"י קפיד רחמנא על חוזק צבע של חלזון ולכן צריך לצבוע בדם חלזון שלא נצבע בו שום דבר קודם לכן ועל כן אפילו אם טעם בו טעימה לנסיון פסל וכל שכן אם צבע בו צמר אחר בין לשם ציצית בין לשם דבר אחר. וכן דעת הנמוקי יוסף במנחות שם שכתב כלשון כרש"י וכן משמעות לשון העיטור בהלכות ציצית שער א' חלק א'. וכן דעת הראב"ד וחיידושים המיוחסים להרשב"א וכן משמע דעת הר"ש. וכן הכריע הקרבן אהרן וכ"כ הגר"א והמלבי"ם, וגם החפץ חיים בביאורו לתו"כ העתיק פירושם וגירסתם של הר"ש והראב"ד.

ולדעת התוס' ורגמ"ה ורבינו הלל צביעה לשם מצוה אינה פוסלת דלא קפיד רחמנא אלא שכל הצבע שביורה יהיה לשם תכלת. וכן לדעת המעדני יו"ט בתוס' והקרבן אורה צביעה של מצוה אינה פוסלת (אך כתב הקרבן אורה שלהלכה עדיין צ"ע).

ובדעת הרמב"ם אין הכרע, דנקט רק כדברי הגמרא ואיך שיתפרש בגמרא כל אחד לשיטתו כך יתפרש ברמב"ם.

ומ"מ להלכה ודאי דכל הני רבנותא דקיימי בשיטת רש"י הם רוב בנין ורוב מנין ומה גם שהאחרונים יישבו קושיית התוס' על רש"י והעלו בצ"ע לשיטת התוס'. ונראה דכ"ש שאם עשה שום פעולה הממעטת כח החלזון באופן שיהא דיהה מן הכח שיכול ליתן בצמר דאפשר שהוא פסול אף לשיטת התוס' כמ"ש ברבינו הלל שצריך זיהור טוב וכמ"ש במעדני יו"ט וקרן אורה שצריך תכלת ברורה.

[ועיין בצאן קדשים שכתב דנראה לו ברור לשיטת רש"י דאף לריב"ד רק מראה שני כשר ולא מראה שלישי ועיין נידה כ"א רבי אמי בר אבא אמר וכולן עמוק מכן טמא דיהה מכן נמי טמא חוץ משחור אלא מאי אהני שיעוריה דרבנן לאפוקי דיהה דדיהה ואיכא דאמרי רמי בר אבא אמר וכולן עמוק מכן טהור דיהה מכן טהור חוץ משחור ולהכי מהני שיעוריה דרבנן עכ"ל הגמרא. ויש לדקדק מאי קמ"ל דלהכי מהני שיעוריה דרבנן וי"ל דהוא דוחק לומר דשיעורא דרבנן מהני דוקא לדיהה דדיהה לכן קאמר דללישנא בתרא ניחא דשיעורא דרבנן מהני לדיהה.

והנה יש ב' חילוקים בגווי הצבע דיש גוונים שונים של הצבע ויש כהה ובהיר ועיין באחרונים שדיברו בזה הרבה אם החילוק שבין מראות הדמים הוא בגווי האדמיות או בכחות ובהירות. ועיין בבב"ל ס' לג שהבין דשחור דיהה שהוא ככחול פירושו שהוא כצבע בלו"א וא"כ אין הדיהה דמראות הדמים בכחה ובהיר (דבהירות דשחור הוא כעין אפור) אלא בגוון שאינו שחור כ"כ. אמנם בנידו"ד לכאורה לא מייירי בגוונים אלא בכחות ובהירות שאחרי צביעה אחת נחלש ונתמעט הצבע. ויל"ע אם מה שכתב המשנ"ה דכל ששמו שחור שרי אזיל גם אכחות ובהירות.]

. בשיטת הרמב"ם הנה הרמב"ם סתם דבריו וכתב שאם צבע מעט צמר לנסיון פסל את כל היורה ולכן יקח מעט בכלי קטן ויבדוק בו ואח"כ ישרוף הצמר שנצבע לבדיקה וישפוך הצבע שבדק בו ויצבע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם. ולכאורה היה מקום לומר דדוקא אם צבע הצמר לבדיקה נפסלה היורה אבל בצבע לשמה לא נפסלה ודלא כרש"י אך אין מזה ראייה די"ל דנקט כהאוקימתא דגמרא שהוא רבואת טפי כמ"ש המלבי"ם וכידוע דדרכו שאינו מביא דין שלא כתוב מפורש בגמרא ושמה יש לדקדק כרש"י מדסיים שיצבע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם משמע קצת שמשום פגימת הצבע וקלקול מראהו אתינן עלה. ויש לדחות דהשימוש בצבע מקרי פגימה.

ובהלכות בגדי כהונה בפ"ח מהלכות כלי המקדש לא כתב הרמב"ם דין טעימה אך לא נזכר שם כלל שצריך צמר צבוע בחלזון וכתב המשנה למלך שסמך על מ"ש בהלכות ציצית וצ"ל שגם לענין טעימה סמך על זה. כ"כ המלבי"ם ובפירושו לתורת כהנים ר"פ מצורע וכן נראה כוונת הקרן אורה.

ובהלכות טומאת צרעת פי"א ה"א כתב הרמב"ם דטעימה פוסלת בתולעת שני של טהרת מצורע כמו בצביעת התכלת (ומקורו מתורת כהנים ר"פ מצורע, ועיין במ"ש עוד לקמן בדברי הספרא) וגם זה ראייה שלא משום צביעה לשמה אתינן עלה, וכנ"ל.

והיה באפשר לדקדק מלשון הרמב"ם שכתב שנותנים את הצמר ליורה עד שיעשה כעין הרקיע דצריך להמתין לו עד שיעשה כעין הרקיע ולא פחות מזה אך לענ"ד אין זה דקדוק כי אינו אלא מסדר סדר הצביעה וכאילו אמר שנותנים את הצמר ביורה עד שיצטבע ומה שהזכיר כעין הרקיע הוא מפני שביורה אין ניכר הצבע ורק הצמר הוא שנעשה כעין הרקיע.

נמצא דאין לנו גילוי ברור בדעת הרמב"ם אי ס"ל כרש"י או כתוס' ואם כתוס' אליבא דהקרבן אהרן ודעימיה או אליבא דהמעדני יו"ט. ומהלכות טומאת צרעת יש להביא ראייה שאין הדין טעימה משום לשמה והוא לכאורה דלא כהבנת הקרבן אהרן בתוס', אך מאחר שדברי הרמב"ם זה הם מהספרא בלא"ה צריך ליישב להתוס' באיזה אופן שיהיה ובאמת הוא צ"ע לשיטתם כמ"ש האחרונים.